پرسیارەکانی بەشدار سامی وەرامەکانی عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

- بۆچی دەنووسی؟

بۆچی دەنووسی پرسیارێکی کۆنە بەردەوام دووبارە دەکرێتەوە، هێزی ئەو پرسیارە خۆی لە کەشفکردندا مەڵاس نەداوە، لە دووبارەبوونەوەدا وزەکانی خۆی نوێ دەکاتەوە... ئەوە تەواو پێچەوانەی زەمەنی لەدەستچووی ژیانی مرۆڤە، مرۆڤ ناتوانێ لە ڕێگای دووبارە گێڕانەوە بۆ قۆناغی بۆ نموونە مناڵی هەمان چێژ و خۆشی قۆناغی مناڵی بە دەست بهێنێتەوە، یان لە دووبارەکردنەوە بگاتەوە هەمان چێژی لەدەستچوو، زەمەنی لەدەستچوو، چێژی لەدەستچووە...

بۆچی دەنووسی هەندە لە وەرامی ئەو پرسیارە، نوسین بە ژیان دەچوێنن: دەنوسم بۆ ئەوەی بژیم، بۆ ئەوەی بگەڕێمەوە، بۆ ئەوەی لەخۆم بگەم، بۆ ئەوەی بڕوای خۆم رابگەیەنم... بەو مانایەش پرسیارێکە نزیکە لەوەی بۆ دەژی، بۆچی هەناسە دەدەی! هەندە بۆ سەرچاوە نادیارەکان و هەستەکانی ناوەوەی دەبەستنەوە: نوسین تەعبیر لە هەڵچوونەکان و کپکراوەکان و وسبەلەکراوەکانی ناوەوە دەکات، نوسین بڕوابوونە بە زمانی دەربڕین، بڕوابوونە بە جوانی، هەندە دەڵێن نوسین سەلوایە، هەندێکی دیکە دەڵێن وەک عەشق شەیدابوونە، هەندە بوونی خۆیان وەک ڕووداو لە نوسیندا هەڵدەگرنەوە...

دریدا دەڵێ نوسین ژەهر و تریاکە، بەو مانایەی کە نوسین نمایانکردنی جیاوازییەکانی ناخی مرۆڤە، نواندنی خۆشەویستییە بۆ ئەویدیکەی جیاواز... نوسین بونیادنانی پەیوەندییە لەگەڵ ئەویدیکەی بەرانبەر! نوسین ئیلتیزامی مرۆڤی هوشیارە بەرانبەر زمان و پەیوەندی و خۆشەویستی... دەمەوێ بڵێم هەمیشە دەبێ زمان لە نوێوە دابهێنینەوە، ئەو رستەیە بۆ رستە شیعرییەکەی رامبۆی شاعیرەوە دەبەستمەوە کە دەڵێ ”دەبێ خۆشەویستی لە نوێوە دابهێنینەوە” مرۆڤ و مرۆڤبوون واتە پەیوەندیگرتن لەگەڵ ئەویدیکەی جیاواز، نوسین لە پەیوەندیگرتن بەدەر نییە، دواجار دەڵێم نوسین جۆرێکە لە مانایەتی

جوانی و چێژ. نوسین بۆ من کەوتنە نێو دنیای مەجاز نییە، نوسین دووبارە داهێنانەوەی ژیانێکی جوانترە، داهێنانەوەی پەیوەندییەکی مرۆڤانەترە، داهێنانەوەی خۆشەویستییە لە نوێوە، جوانی رێگایەکی گرنگی ئازادییە، من ئازادی خۆم لە نوسیندا دەبینمەوە، دەمەوێ لە رێگای نوسینەوە جوانتر لە دنیا بڕوانم، من شەیدای دنیایەکی جوانترم، شەیدای چێژی ژیانم، بۆیە دەنوسم…

– ئەگەر نەنووسی هیچ کێشەیەک لە تۆدا روودەدات؟

کێشەی نوسین، کێشەی زمان و مەعریفەیە، من بنوسم یان نا، دنیا لە ئاو خواردنەوە ناکەوێ. باران دەبارێ، مرۆڤ خەون دەبینێ، رۆژ جارێکی دیکە دەردەکەوێتەوە… من بنوسم یان نا، وشەیەک نییە بڵی موتەلیب نامبینی چۆن بۆت دەسوتێم؟ کێشەی نوسین هەرگیز لەو شوێنەوە دەست پێناکات کە نوسەرێک واز لە تەختی نوسین دێنێ، بەڵکو کێشەی نوسین تایبەتمەندی خۆی هەیە، مەرجی تایبەتی خۆی هەیە، کێشەی نوسین لە نوسیندایە. کێشەی زەروورەتی نوسین بۆ نوسەر کەوتنە نێو دنیای مەجازە… دووبارە دەڵێم نوسین بۆ من منایەتی جوانی و چێژە، نەک مەجاز و دەسەڵات! لە نێوان مەعریفە و زماندا کێشە نییە، بەڵکو جیاوازی هەیە، کێشە لە کورسی دەسەڵاتدایە… نوسینی ئەدەبی بە خەتی گەورە وەرامی هیچ کێشەیەک ناداتو□، زمان نەبێ، چونکە زمان سەرەتا و کۆتایی کێشەیە، بەڵام کێشەیەک نییە بە یەکجار دیاری بکرێت! کێشەی گەورەی نوسینی ئەدەبیش ئەوەیە کە خۆی بە ئاسان بە دەستەوە نادات، کێشەی گەورەی نوسینی ئەدەبی لە فرە رەهەندیدایە، لە فرە مانایی دایە، لە ئاستە بەرزەکانی جوانی دایە… بە دیوەکەی دیکە نوسینی ئەدەبی هەمیشە لە نوسەر دەوڵەمەندترە… نوسەر بەپێی دوور و نزیکی لە مەعریفە بایەخ بە نوسین دەدا. نوسین بە پێی دوور و نزیکی لە زمان و مەعریفە پەیوەندییەکانی دادەمەزرێنێ…

-زەروورەتی نوسین بۆ تۆ چییە؟

ئەزموونی نوسین لە جەوهەردا تەجاوزکردنی کۆتوبەندی کۆمەڵگایە، هەوڵێکە بۆ تەجاوزکردنی سنورە باوەکانی مەعریفە، هەوڵێکە بۆ تەجاوزکردنی سنوورە باو و ئاساییەکانی زمان، ئەو سنوورانەی کە بە رواڵەتە ئاسایی و باوەکانی گرامەر و هەبوو رازییە، ئایا زمان و مەعریفە لە داوا باوەکان و یاساکانی گرامەر کورت دەکرێتەوە؟ نوسین ئەمەکداری نییە بۆ سنورە باوەکانی مەعریفەی کۆمەڵگا و یاسا و رێساکانی گرامەر و وەستان لە سنووری مانا لە کار کەوتووەکاندا،

بەڵکو هەمیشە نوسەر ئاواتی تێجاوزکردنی سنورەکانە، سنوورەکانی زمان، دابونەریت، مەعریفە، تاکو لەو رێگایەوە هەمیشە بە سنووری هەستەکانی ئەویدیکەی جیاواز و مەعریفەی جیاواز بگات، بێگومان ئەوەش بە خۆی لە هەردوو ئاستی (تێگەیشتن) و (راڤەکردن) خۆی دەنوێنێ، لە ئەزموونی نوسیندا ئەزموونی زمان و مەعریفەیەکی دیکەی جیاواز دێتە ئاراوە.

بۆ من نوسین نزیکە لە پێکەنین، بەو مانایەی کە پرۆسیسەکردنی کرانەوە ء ئازادییە، دەشێ نوسین پێکەنینی ناوەوەی مرۆڤ بێت بە رووی دەرەوەدا، مرۆڤ دەتوانێ لە رێگای پێکەنینەوە تەعبیر لە ئازادی ء کرانەوە بکات. نوسین پێکەنینە بەو مانایەی کە بکرێ رەسەنایەتی و یاسا باوەکان و مانا لەکارکەوتووەکان لە ئاوەدانەوەی خۆیان بخات ء لە پیرۆزی رووتیان بکاتەوە، کاتێک کە دەڵێین نوسین پێکەنینە بەو مانایەیە کە ئەویدیکەی جیاوازء کپکراو ء وسبەلەکراو لە ترس ئازاد دەکات، کاتێک ئەویدیکە لە ترس ئازاد دەبآ، ئیتر پێویستی بە هیچ پیرۆزی ء خواوەندێک نامەنآ، بەو مانایە نوسین پرۆسیسەکردنی کرانەوە و ئازادییە.

هیچ دەق ء گوتارآ لە دنیادا نییە، نێودژی ء جیاوازی لە خۆدا هەڵنەگرتبآ، بەرجەستەکردنی ئەو نێودژی ء جیاوازیانەیە، خودی ئەو نێودژی ء جیاوازییانە لە رێگای تێگەیشتن و خوێندنەوە ء راڤەکردنەوە دەردەکەوآ، نوسین دامەزراندنی بونیادێکی نوێیە بە نێودژییەکانی مەعریفە و ژیان… زمان لە هەردوو ئاستی دال ء مەدلولدا لە تەڵەکی پڕ جیاوازی خۆی دەدۆزێتەوە، جارێکی دیکە نوسەر دەکەوێتە ئەو تەڵەوە. نەک هەر لە زمان بەڵکو لە ناخی هەموو شتێکی بەرواڵەت سەربەخۆء ئامادەدا ئەو جیاوازییە وجودی هەیە!

دریدا نوسین بە کردارێک دادەنی کە دژی دەربڕن دەکەوێتەوە، نائامادەیی دەنگ دەنوێنآ، ئەو جیاوازییەی کە دریدا تەئکیدی لێدەکاتەوە بریتییە لە جیاوازی نێوان ئامادە ء نائامادە… بەڵام جارێکی دیکە وەزیفەی وشەی دەربڕاو بە ئاماژەی زمانەوانییەوە دەلکێنآ، وشەی دەربڕاو لە ناوکۆیی جۆراوجۆردا خۆی دووبارە دەکاتەوە، بەو مانایەش وشەی دەربڕاو دەکەوێتە دەرەوەی قسەکەرەوە، دریدا پێیوایە مانای زمانەوانی بە هۆی یارییە جیاوازییەکانی نێوان وشەکانەوە نەخشەی بۆ دەکێشرآ، ئەو یارییانەش سنورێکی دیاریکراو ء کۆتایداریان نییە، بەو مانایەش جیاوازی یارییەکان بە هۆی فیکری ئەسڵی ء نیازی پێشوو، یان نیازێک لە دەرەوەی زمان دیاری ناکرآ، بەڵکو لە ناوەوەء بە هۆی نێودژی ء جیاوازییەکانەوە

بەرجەستە دەکرا.

کەواتە نوسین نە دەرچوونە لە سیستەمی باوکایەتی (ئەفلاتوون)ء نە دەرچوونە لە سیستەمی دایکایەتی(ڕەسە) … نوسین گەمەی دالەکانە، تەعبیرکردنە لە گەمەی دالەکان لە ئاسۆیەکی ئازادء کراوەدا… هەرگیز نوسین بە وێنەی جەستە ناگەڕێتەوە ، بەڵکو بەخۆی جەستەیە ء چێژ لە خۆپیتێنی خۆی وەردەگرێت، لە ناوکۆیی خۆی، خۆی بەرهەم دەهێنێ، هێزی خۆی بەرهەم دەهێنێتەوە، نوسین گەمەیە، لە ڕێگای ئەو گەمەیەوە جیاوازییەکان دەردەکەون، ئەوەش لەلایەک خۆشەویستی دەگەیەنێت بەو مانایەی کە ئارەزووی ئەویدیکە دەکات، لەلایەکی دیکەش دووبارەکردنەوە، یان ڕێگادانە بە نەودژییەکان تاکو خۆیان لە پەیوەندییەکی دیکە دووبارە بکەنەوە. بە من نوسین ئارەزووکردنی جوانی و چێژە، نەک دەسەڵات.

نوسین بە من مەجاز و دەسەڵات ، ڕەنگکردنی جیاوازییە، ئیمان نییە… جگە لەوەش نوسین سەرمایەیەکی مەعنەوییە، ئەو سەرمایەیەش لە نەو کۆمەڵگایەکی هوشیاردا بەرجەستە دەبێت، کۆمەڵگایەک کە بشێ ڕێز لە مرۆڤ بگرێ، ڕێز لە ئاستەکانی هوشیاری و داهێنان بگرێ، کۆمەڵگایەک کە هێزی داهێنان ناس بکات، ئێمە دیلی کۆمەڵگایین، لە تەواوی ڕۆژهەڵاتدا مرۆڤی ئازاد بوونی نییە، چونکە کۆمەڵگای ئازاد بوونی نییە، قسەکردن لە تاک و تاکگەرایی، لە ئازادی تاک لە نەو کۆمەڵگای ڕەگەز پەرستی و کۆمەڵگای خێڵەکی و تیرەپەرست و هێزخواز… بێ مانا دەکەوێتەوە، قسەکردن لە مرۆڤی ئازاد لە کۆمەڵگای خێڵەکی قسەکردنێکی بێ مانایە، کۆمەڵگای خێڵەکی تاکی یاخی لێدەکەوێتەوە، نەک ئازاد… لەبەر ئەوەی نوسینی ئەدەبی پەیوەستی بە ئازادی و فەردانییەتەوەیە، لەبەر ئەوەی نوسین لەنەو کۆمەڵگای هوشیار و پێشکەوتوو نەبێ هیچ ڕێزێکی بۆ دانانرێ، کەواتە زەروورەتی نوسین لە چیدایە؟ زەروورەتی نوسین لە نەو کۆمەڵگای دواکەوتوو هەندێجار گاڵتەجاڕانە و هەندێجار مەرگەساتئامێزە…

-هیچ کاتێک تەنها بۆ ئەوە نووسیوتە کە ناوت وەک نووسەرێک بمێنێ؟

من هەر لە پۆلی دووەمی سەرەتایی قوتابخانەی باباتاهیری هەمەدانییەوە بەهرەی وێنەکێشانم تێدا دەرکەوت، زۆربەی منداڵانی دەرو دراوسێ کاتێ لە قوتابخانە مامۆستای ڕەسم داوای ڕەسمکردنی لێدەکردن، داهاتنە لای من و من وێنەکانم بۆ دەکێشان… لە وێنەکێشاندا دەستم ڕەنگین بوو، بەو منداڵییەی خۆم وێنەم بۆ ئەو کچانەش دەکێشا کە لەسەر بەرگی بالیف گوڵدۆزییان دەکرد… کە چوومە

پۆلی سێیەمی سەرەتایی لە ڕێگای مامۆستای وێنەکێشانەوە هەموو هەفتەیەک وێنەکەم بە هەڵواسراوەی قوتابخانە دەکێشا و لە نێو قوتابخانە هەڵیاندەواسی و لە نمایشی ساڵانەی پێشانگای قوتابخانەکاندا بەشداریم هەبوو… دوای ئەوە خەتخۆشیش بووە بەهرەیەکی دیکەی من و لە پۆلی چوارەمەوە هەموو مامۆستایەکان منیان بۆ نوسینی سەر تەختەڕەش هەڵدەبژارد و بەشێک لە کارەکانی نوسینی تەختەڕەشیان بە من دەسپارد، لە پۆلی پێنجەمەوە کەڵکەڵەی خوێندنەوە کەوتە سەرم و لەلایان باوکمەوە ئەو کەڵکەڵەیەم پەرەی پێدرا و یەکەم کتێب کە باوکم بۆی کڕیم حیکایەتی دز و قازی بوو و ئێواران بۆ ماڵەوەم دەخوێندەوە، دواتر ڕۆستەمی زاڵ و … کە قوتابخانەی سەرەتاییم تەواو کرد، لە قوتابخانەی زانیاری هەر لە پۆلی یەکەمەوە ژووری وێنەکێشان کە لە هەمان کاتدا مەکتەبەش بوو، بووە شوێنی کاری وێنەکێشان و چالاکییەکانم، مامۆستا محەمەد خەتاب لە وێنەکێشاندا زۆر هاوکاری دەکردم و هانی دەدام، بەڵام من هەمیشە چاوێکم لە خوێندنەوەش بوو، کتێبەکانی ئەو مەکتەبەیە بچووکەم یەکە یەکە دەخوێندەوە لەو بارەشەوە مامۆستای کوردی شێخ بابە عەلی بەرزنجی هەمیشە بۆ خوێندنەوە هانی دەدام و هەمیشە لە داڕشتنی وانەی کوردی پلەی باشی بۆ دادەنام… ئەوەی لە هەموو ئەو گێڕانەوەی لە بارەی بەهرەی وێنەکێشان و حەزی خوێندنەوەوە دەمەوێ بیڵێم ئەوەیە، کە نوسین بۆ من ئارەزوو بووە، نەک مەجاز و دەسەڵات!!

مرۆڤ پەنتەکی بچووکی گەردوونە، لەگەڵ مردن دەڕوا و هەرگیز ئاوڕ ناداتەوە، مانەوەی ناو بە نەمری تەنها قسەی زیندووەکانە، هەرگیز مردووەکان بیر ناکەنەوە، بواری ئەو قسانەیان نە لە ئاسمان نە لە زەوی بە دەستەوە نییە…

- تاکەی دەنووسی؟

نازانم، چونکە تا لە مردن نزیک بیتەوە چێژی ژیان باڵاتر خۆی دەنوێنێ، ئەوە هەم گرفتی دەسەڵاتە و هەم گرفتی منایەتی جوانی و چێژە، هەموو مرۆڤێکیش لە ناوەوەی خۆی جیاوازە، ئەوە گرفتەکەیە، گرفتەکە لە منی نوسەرەوە نییە، من بنوسم یان نەنوسم هیچ لە مردن کەم ناکاتەوە، هیچ لە زیندووە مردووەکانیش زیاد ناکات، ئەوەی من بە نوسینەوە گرێ دەدات زمانە، ئەوەی لە نوسینشم دەکاتەوە زمانە… من نانوسم بەڵکو زمان لە مندا قسان دەکات؟!

-چۆن دەتوانین نوسینی تۆ لە نووسینی نووسەرانی دیکە جیا بکەینەوە؟

ئەوە خوێنەران دەتوانن قسەی لێبکەن، ئەگەر من لەو رووەوە قسەیەکم هەبێت، تەنها ئەوەیە کە بڵێم من شەیدای فیکری مۆدێرن و جوانکاری زمان و خەیاڵی شیعرییم، یان بە مانایەکی دیکە خوێندنەوەکانم دەکەونە ئەو بوارەوە، دەمەوێ بڵێم بەشێک لە جیاکردنەوەی خوێندنەوە جیاکردنەوەی نوسینیشی لێدەکەوێتەوە... خوێنەریش بە هەموو ئاستە جیاوازەکانییەوە قسەی خۆی لەو بارەوە دەبێت، دواجار ئەوە ئیستاتیکای وەرگر و خوێنەرە ئاستی شێوازگەری دیاری دەکات... شێوازگەری ئەو دەرکەوتنەیە کە لەهەندێ چرکەساتی بەدواداچوونی وشە لە رستەدا بە ئەنجام دەگات.

-نووسەرانی کورد بە گشتی وەک یەکتری و لە چوارچێوەیەکدا نانووسن؟

بێگومان هەموو کلتورێک دەرکەوتنی خۆی هەیە، هەمیشە ئەویدیکەی جیاواز پەیوەندی بە کلتوری جیاوازەوە هەیە، هەموو نوسەرێکیش کۆی کلتوری خۆیەتی... ئەوەی ماوەیەک لە چەرخی بیستەم بە ناوی نوسەری گەردوونی بەرجەستەکرا، ماوەیەک بوو پاشان کاڵبۆوە، تێگەیشتن لە نوسەر لە دەروەی ئەو کلتورەی کە تێیدا پەروەردە بووە، تێگەیشتنێکی کەم خوێنە، بۆیە چەمکی نوسەری گەردوونی بێنمود مایەوە... ئەگەر ئەو پرسیارەی تۆ لە چوارچێوەی کلتورێکی دیاریکراو بێ، دەتوانم بڵێم رەنگە بەشێکی پەیوەندی بە ئاستی مەعریفە و ئاستی هوشیاری نوسەرەکانەوە هەبێت، وەک چۆن بەشێکی پەیوەندی بە دنیابینی و خوێندنەوەی جیاوازەوە هەیە! دەتوانم بە شێوەیەکی گشتی بڵێم ئاستی نوسینی کوردی لە رووی دنیابینی و مەعریفەوە نزمە، زمانی کوردی هەتا ئێستا لە رووی ماناوە هەژارە، لە رووی مەعریفەوە کورتبینە، هیچ پێناسەیەکی بۆ دنیا نییە، جارێکی دیکە دەپرسم ئایا دەتوانین (مانا/بونیاد/باوک...)ی زمانی کوردی دیاری بکەین؟ یان زمان وەک تێگەیشتن لە ئازادی، وەک شێواز، وەک دەلالەت لە نێو ئەدەبی کوردی دیاری بکەین؟ ئەوەش جەختکردنەوەیە لەو پرسیارە: ئایا دەتوانین بە نموونە چەمکی (جوانی) لە نێو زمانی واقیعی کوردی و چەمکی (جوانی) لە نێو شیعری کلاسیزمی کوردی کەمەکەک لەکنزیک بکەینەوە؟ جوانی سروشت لای (گۆران) و جوانی سروشت لە واقیعدا کەمەکەک بەیەکبچوێنین؟ زمان پرۆسەیەکە لەسەرەخۆ بەرەو پێشەوە دەڕوات... ئایا بەخشینی مانا، بەخشینی دەلالەت لە زمانی کوردیدا پەیوەندی بە کەشفکردن و جیهانبینی تاکی کوردییەوە هەیە؟ ئایا زمانی کوردی توانیویەتی دنیا بکاتە بابەتێک بۆ تاقیکردنەوەی توانستە خەفەکراوەکانی خۆی، بە ئاشتەوایی... ئایا زمانی کوردی توانیویەتی مانا و پێبوونی مانا بکاتە هێزێک بۆ ئاشکراکردنی

جەوهەری بەتاڵی خۆی… پێموایە ئەدەبی کوردی دیوارێکی پۆڵایینی لە
نێوان خۆی و دوورنیازی زمان دروست کردووە…

عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا
20/2/2017 هەولێر